

KILDER TIL DE ONDE ÅRS HISTORIE

Af H. Lausten-Thomsen.¹⁾

Først takker jeg for den ære, Dansk historisk fællesforening viser mig ved at lade mig være med til at indlede dagens drøftelse. Derefter må jeg gøre opmærksom på, at jeg støtter mig særdeles stærkt til landsarkivar Hvidtfeldts store arbejde med hensyn til det foreliggende emne. Han var sekretær for det historiske samfund, jeg har den ære at være formand for, og i al hovedsag er det hans initiativ, der ligger bag, hvad vedkommende historiske samfund har foretaget og foretager sig i sagen.

Det er en selvklar opgave for de historiske samfund at søge at frelse og gemme kilder af historisk værdi for fremtidens granskere, og det ligger nært at spørge om, hvad der især vil kunne kalde ad deres interesse med hensyn til krigens og occupationens år.

En gang var historie næsten helt overvejende fortælling om krigens gerninger, om heltedød, om diplomatisk tovtrækning, om fredstraktater og ny strategiske planer og overvejelser. Det var for den brede offentlighed, det vil praktisk set sige for historieundervisningen, *Johan Ottosens* lærebøger, der her hjemme for 50 år siden viste de ny veje, og nu har historien i de videste kredse fået et nyt åsyn. Vor opgave er nu at lade kommende historikere få mulighed for at se dette åsyn, som det viste sig i krigstiden, fra alle sider og i ethvert skiftende lys. Der er taget fat fra adskillige sider på løsningen af denne opgave. Jeg tør til foredømme nævne *Hans Ellekildes* initiativ, som jeg forøvrigt

¹⁾ Foredrag ved Dansk historisk Fællesforenings Aarsmøde paa Kronborg den 31. August 1946.

kun kender fra en kort avismeddelelse, og den allerede af rigsarkivaren nævnte indsamling, der foretages af instituttet for samfundsøkonomi og historie; men det er sikkert det rette, at vi drøfter veje og muligheder for at frelse fra undergang, hvad frelses kan. Vi må bare ikke stille målet for lavt eller for snævert. Vi er nok enige om, at vi hellere må tage 10 ligegyldige optegnelser med end miste en eneste værdifuld.

I Nordslesvig har jeg søgt at støtte indsamling af arkivalier ad to veje: ved personlig henvendelse til interesserede mennesker og ved foredrag i de fire amter for hvert sted særligt indbudte kredse. Også her gælder det ikke at afstikke grænserne for snævert og at få den rette tone over forhandlingerne: Et søvndyssende foredrag er værre end intet. Det har jeg i denne sammenhæng dyrekøbt erfaring for. Endelig har »Hist. samf. for Sønderj.« med støtte fra den kommission, Videnskabernes selskab har nedsat til bevarelse af historisk værdifulde dokumenter, ligefrem lønnet et par mænd i Haderslev vesteramt og i Tønder amt for at undersøge, hvad der findes af arkivalier og for at fremskaffe sådanne til »Det sønderjydske landsarkiv«. Denne sidste vej har ledet ikke så lidt ind i arkivet. Selv om dette arbejde naturligvis må fortsættes, er det ikke nok over for de særlige krav, de sidste tider har ladet opstå.

Modstandsbevægelsens region III har påtaget sig den opgave at indsamle alt det materiale, der kan kaste lys over dennes underjordiske arbejde. Desuden har vi rettet udførlig, skriftlig henvendelse til en mængde mennesker om at nedskrive deres minder fra occupationstiden til henlæggelse i det sønderjydske landsarkiv. Endvidere har landsarkivar Hvidtfeldt som sekretær for »Hist. samf. for Sønderj.« udarbejdet et spørgeskema med ikke færre end 86 spørgsmål. Der har været nogen drøftelse om, til hvem skemaerne kunde sendes i de enkelte sogne: Sognepræster, lærere, sognerådsformænd, formanden for de særlige sønderjydske »Dansk samfund«, der findes i hvert sogn. Jeg er noget rød for, at spørgsmålene går så langt ud i enkeltheder, at de kan kyse adskillige fra at svare; men princippet har også her været: hellere for meget end for lidt. Jeg tvivler meget om, at resultatet bliver

så rigt, som hr. Hvidtfeldt har ventet; men jeg tvivler ikke om, at det vil give resultat. Jeg ved, at der er sogne, hvor man i de sidste dage har samlet interesserede mennesker for at få de pålideligste og alsidigste svar på disse spørgsmål. Det vil dog let gå således, at vi bliver nødt til at holde møder ude i amterne, og det vil jo heller ikke være nogen ulykke. Den personlige påvirkning batter alle tider mest. Ved udsendelsen af eventuelle spørgeskemaer, må man vogte sig for at være for karrig og ikke glemme faren for kun at få kastet lys over forholdene fra den ene side. Vi kan udmærket spørge modstandsbevægelsens medlemmer, men hvorledes skal vi få fat i den modsatte opfattelse? Det kan ikke være vort formål at lade efterslægten få del alene i de synspunkter, der er vore i dag. Naturligvis er de de eneste rigtige for os; men hvad det gælder om, er at lade vore efterkommere få mulighed for at skønne ud fra fremtidens, fra historiens viden, når vi ikke mere er til. At de så vil se på de onde år med lignende øjne som vi, har vi ikke behov at tvivle om; men ud fra større viden, må der kunne vokse større klarhed og renere og tryggere sandhedsopfattelse. Retsprotokoller og politiets akter vil give ikke så lidt; men lad mig pege på, at i Sønderjylland har vi hidtil ikke henvendt os til hjemmetyskere eller til landssvigere. Jeg tror, at det godt vil kunne ske om et par år, om vi ellers får en god og naturlig udvikling; men i dag er det nok utænkelig vanskeligt at opnå noget som helst ad denne vej.

En anden side af spørgsmålet er i Sønderjylland blevet uløst ved min forsømmelighed. I foråret i fjor fik vi tusinder af mennesker hjem over Danmarks grænser fra de tyske koncentrationslejre. Det var det uhyggeligste, jeg har oplevet, selv om den genvundne frihed eller den frihed, der vinkede fra Sverige, kastede sit lyse skær over al elendighed. Da hændtes der ting ved Danmarks sydgrænse, der må og skal skildres således, at fremtiden kan få det rigtige billede af hændelser og stemning. Der var mennesker nok, der kunde have skrevet om deres store oplevelse, — især franske og polske læger og studenter, men også mange andre —. Jeg skænkede det ikke en tanke, var så optaget af det mere påkrævede arbejde, at jeg lod lejligheden gå fra mig

til at vinde emne til historien om Danmarks vagt og kærlighedsgerning ved grænsen.

Så er der de tyske flygtninge i Danmark. Også deres ophold i Danmark er en del af vor skæbne. Man kan vist godt ved henvendelse til lejrledere fremskaffe optegnelser om deres danske oplevelser.

Det samme gælder endnu mere allierede flygtninge, der er i vort land. Deres skæbne ved grænse og i Danmark skal vi også skaffe oplyst så vidt muligt.

Hver for sig har de enkelte emner ikke så stor værdi; men historikernes opgave må være at føje enkelthederne sammen til helhedsbillede, vor opgave som stedlige hjælpere at samle og gemme de mursten, hvoraf historiens bygning opføres. Idag ligger de spredte over markerne; de bør frelses, inden de smuldrer.